

célkitűzése ma nem lehet más, mint hogy javítsuk a Trianonban mélypontra csúszott viszonyt a szomszéd államokkal, a konfliktusos kapcsolatot megpróbáljuk együttműködővé alakítani. A kooperáció, az egymásrataltság tudatának erősítéséhez nem éppen a szétválás kora kínálja a legtöbb alkalmat, ezért van szükség a pontos történelmi elemzésre és a higgadt tanári tálalásra.

VITA

Zeidler Miklós külön kiemelte, hogy a trianoni békeszerződésre a magyar társadalom a gyász gesztusaival reagált. A magyar béke delegáció tevékenységének elemzését – Salamon Konrád előadásához kapcsolódva – fontos szempontnak nevezte, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a misszió bármilyen remény nélkül utazott ki. Bármilyen furcsán hangzik, az eredeti területi követelésekhez képest Magyarország még tulajdonképpen jól is járt a béketárgyalások alatt, hisz a formálódó kisantant 20-30 ezer km²-rel többet kívánt elcsatolni, mint amit a végül aláírt békeokmány tartalmazott. Trianon után a magyar közgondolkodás egyszerre fordult a győztes nagyhatalmak és a nemzetiségek ellen. Már a 19. században is jellemezte a közvéleményt a hódoltság korából eredeztethető, „Magyarország a kereszténység védőbástyája” toposz, amiből 1920 után a nagyhatalmakkal szembeni sértettség, a nemzetiségekkel szemben pedig ellenséges attitűd származott. Trianon alapvetően járult hozzá a Horthy-korszakban a magyar nemzetkép megváltozásához. Magyarországot a trianoni béke után a vereség, a gyász hangulata jellemezte, amely a versailles-i rendszerbe való betagozódás stratégiájához vezetett.

Az utóbbit 1927-ben váltotta fel a kezdeményező, aktív külpolitika doktrínája. A Trianon-historiográfiából egyfajta kettős közgondolkodás képe rajzolódik ki, hiszen az észérvekkel megmagyarázhatatlan vereségre „bűnösöket” kellett találni. Az utóbbi években (nagyjából az 1960-as évektől kezdődő, majd erősödő tendencia jeleként) azonban mindemellett a szakmai viták, érvelések előtérbe kerülésének is tanúi lehetünk. Nem szabad elfelejteni, hogy a történész munkája önálló és szigorú követelményekkel bíró „szakma”, sokakból pedig hiányzik a szakember felkészültsége. Számos új kutatás gazdagítja és árnyalja a képet, Zeidler példaként hozta fel, hogy egy tanulmányból kiderül: a sokat emlegetett csernovai sortűzet végrehajtó csendőrök között is sokan szlovák származásúak voltak, ami elemzésre méltó szempont akkor is, ha származásuktól függetlenül a magyar állam rendfenntartó szerepét képviselték.

Lőrinc László Dupcsik Csaba és Repárszky Ildikó előadása kapcsán azt vetette fel, hogy érdemes lenne a könyvekben és történelemórán nemcsak az antant terveiről, hanem a központi hatalmak háborús terveiről is térképet kö-

zölni, ez ugyanis komoly hiányosság. Ezekből a háború alatt megfogalmazódott ún. Mitteleuropa-tervekből, továbbá a Baltikum, Belgium, Lengyelország stb. tervezett bekebelezéséből kiderül, hogy német győzelem esetén is óriási, etnikai határoktól független annexiók történtek volna. Magyarország sem járt volna jól, ha betagozódik egy ilyen, teljes egészében német irányítással megvalósuló Mitteleuropába, sőt ez az osztrákokat is inkább riasztotta a háború alatt, tekintettel annak reális veszélyeire.

A Salamon Konrád által felrajzolt 1918/1919-képpel Lőrinc László szerint sokkal inkább egyetért a nem-jobboldali sajtó és közvélemény, mint a jobboldali. Még a Tanácsköztársaság külpolitikai felelősségét (annak mértékét) illetően is valamivel közelebb áll az előbbihez, mint az ismertebb jobb-velekedésekhez. Bár előadásában maga is jelezte, hogy álláspontját a két nézőpont között kívánja „pozícionálni”.

Zeidler Miklósnak pedig azt válaszolta, hogy a csernovai sortűz csendőr elkövetőinek szlovák származása nem mentség a magyar állam szlovákellenességére. (Ahogy például az amritsari vérengzés angol felelősségét sem menti, hogy nem angolok, hanem angol mundérba öltözött indiaiak követték el.)

Az előadásokban sok, továbbgondolásra érdemes szempont felmerült. Például meg kell gondolni a Peragovics Ferenc által említett, Komoróczy-féle történelmi dilemma iskolai verzióját: tárgyyszerű vagy lelkesítő történelmet kell-e tanítanunk, egyáltalán milyen a magyar történelmi tudat szerkezete, a nacionalizmus kompenzálhat-e nemzeti kisebbségi érzést, illetve milyen okok húzódnak a háttérben stb.

Peragovics Ferenc Salamon Konrád előadására reagált. Trianon traumája sokak szerint nem volna olyan súlyos, ha a magyar nemzetiséget nem érik az utódállamokban súlyos megpróbáltatások. Úgy vélte, a megállapítás súlya alól ki lehetne venni talán a müncheni konferencia előtti Csehszlovákiát, hiszen az első csehszlovák köztársaság demokratikus állam volt, ahol ugyan csak személyi autonómiával élhettek a magyarok, de a húszas évek közepére megbecsült polgárok lettek, kevésbé sújtotta őket megkülönböztetés, mint más utódállamok magyarjait, nem is beszélve az 1945 utáni élményekről. A párkányi Burián László (ebedi nyugdíjas plébános) példája is jól mutatja, hogy észak-komáromi gimnáziumi tanulmányai után az esztergomi gimnáziumba kerülve milyen megaláztatásokat volt kénytelen elszenvedni, amit nagyon nehezen viselt, mert Csehszlovákiában másként bántak a diákokkal. Érdemes továbbá felidézni az első bécsi döntés után „visszatért” dél-felvidéki magyarok élményeit, hogyan fogadták a Horthy-rezsim hivatalnokait és módszereiket.

Závodszy Géza arra mutatott rá, hogy a beszélgetés leglényegesebb pontját Trianon traumájának feldolgozásában jelölné meg, illetve abban, hogyan éljünk együtt mi, mai magyarok a történelmi Magyarország világháborús összeomlást

követő olyan fölosztásának tényével, amely fölosztás nem a mégoly bizonytalan etnikai határok mentén történt, és a tömbmagyarság millióit zárta – nem mellesleg agresszíven építkező – fiatal nemzetállamok határai közé. A magyar fiatalok új és új nemzedékei nem úgy találkoznak történelmük e fejezetével, mint, mondjuk, egy portugál diák, aki szelíd melankóliával, ártalmatlan nosztalgiával idézheti föl a birodalmi múltat, vagy akár a saját határaik között élő görögök, akiknek sebeit lassan mégiscsak begyógyítja az idő. Az „antropológiailag” egyébként kiiktathatatlan érzelmi és indulati elemeket a gondolatkísérlet kedvéért időlegesen kizárva, a rációt követve, szavai szerint „jogfilozófiai fejtegetésbe” bocsátkozott. A – persze nagyon leegyszerűsített – tétel: az európai jogrend két forrása (zsidó-keresztény gyökerekből táplálkozó) természetjog és a társadalmi szerződés. Előbbi szerint (az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat szavával élve) a Teremtő az embert tőle el nem idegeníthető – élethez, tulajdonhoz stb. fűződő – jogokkal ruházta föl. A társadalmi szerződés az emberi együttélésnek, a társadalom működésének (változó és változtatható) szabályait tartalmazza. A természetes jogok körébe sorolja az emberek szabad társulásának s a szervesült közösségek, kitüntetetten a nemzetek önrendelkezési jogát.

Majd azt fejtette ki, hogy a társadalmi szerződés olykor fölülírja a természetes jogokat. (Elég a halálbüntetésre gondolnunk, amely nem csupán a közelmúltig létezett, hanem ma is érvényben van a demokratikus mintaállamban.) A trianoni békediktátum durván megsértette a természetjogot, aminek az aláírók is tudatában voltak (mások alá sem írták), s azt a haszonélvezők meglehetősen sánta érvekkel védelmezték. A nyugat-európai közvélemény az 1930-as évek végére elfogadta – más hatalmi játszmákat itt nem említve –, hogy a trianoni határok valamilyen mértékű revíziója indokolt. A magyar belpolitikától független, tragikus fejleménynek tekinthető, hogy az ország totális diktatúrák, a náci Németország és a bolsevik Szovjetunió közé szorult. A párizsi békeszerződés a véglegesség igényével fölülírta a természetjogot, és a történelmi tapasztalatokra hivatkozva a nemzetközi jog normájává (vagy dogmájává) emelte a határok megváltoztathatatlanságát.

A trianoni vagy általában a Párizs környéki békék nem alapultak igazságon, jogon, s éppen száz- meg százezer emberi sors, szenvedés ismeretében ez az erkölcsi ítélet is megáll. De realitás. *„Nincs helye a revíziós ábrándoknak s különösen annak, ha valaki olyan tudatlan vagy elvakult, hogy erőt emleget. Nem azért, mert elvben jogtalan, erkölcstelen, sovíniszta stb., ha egy nemzet részei egy államban szeretnének élni, hanem azért, mert az európai történelem úgy alakult, hogy ezzel a hazának és a magyar nemzetnek kárt okoz. Itt van helyén a magyar reformkorban megfogalmazott üzenet: nemcsak szívvel, ésszel is kell tudni szeretni a hazát.”*

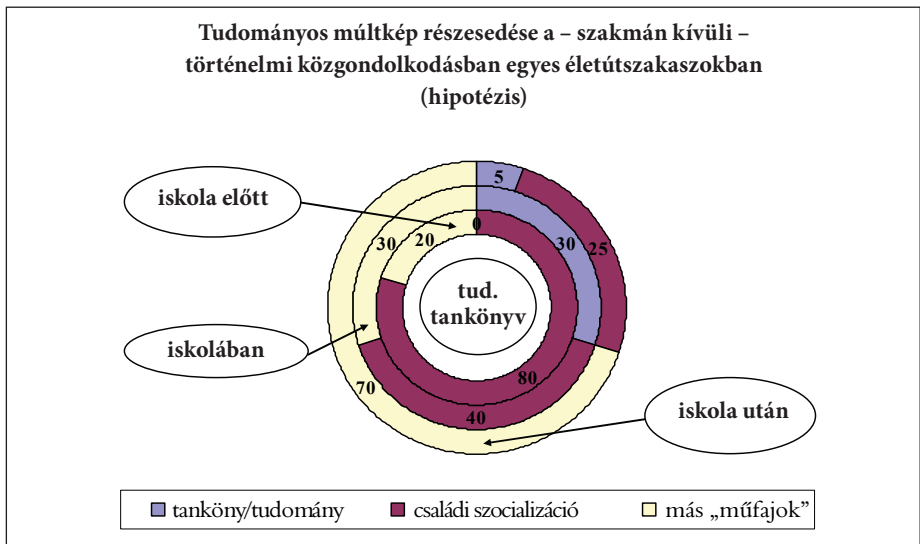
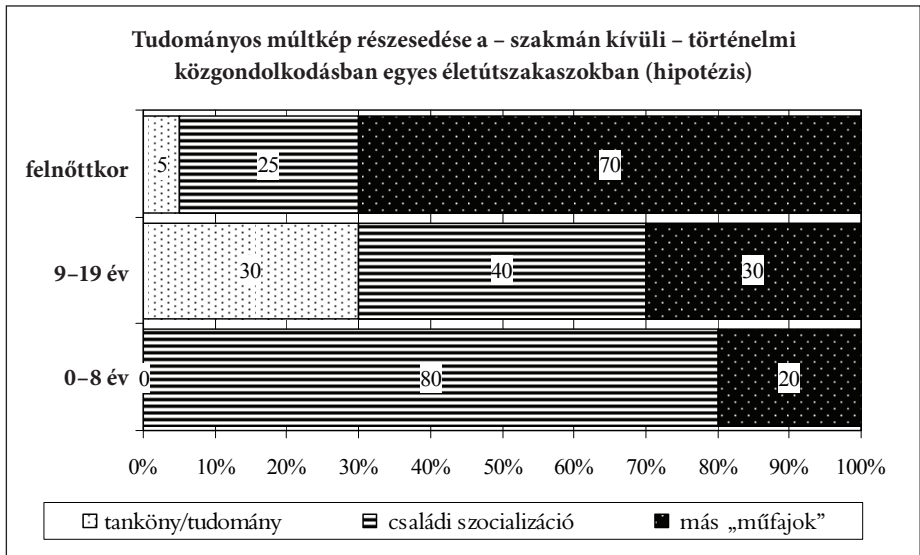
Lőrinc László nem találta kellően kifejtettnek Závodszy Géza természetjoggal kapcsolatos eszmefuttatását, úgy vélte, ennek értelmezése, részletesebb kifejtése mindenképp indokolt volna. A természetjoggal kapcsolatban kérdés, hogy maga a történeti Magyarország mennyiben sértette ezt a jogot (a Závodszy Géza által említett értelemben), miután a 19. században kialakult a szlovák, román, magyar nemzettudat és nemzetállamigény. Másfelől Trianon revíziója – és szerinte ezt érdemes tudatosítani a diákokban – nemcsak azért téves, mert lehetetlen és nekünk káros követelés (bár igaz, hogy tényleg az), hanem éppen e „természetjog” alapján is: a legtöbb területen egy részleges (például az első bécsi döntés idején még igazságos) határrevízió is beleütközne ebbe az érvelésbe, az időközben megváltozott etnikai arányok miatt. Az ott élő magyarokkal való (szimbolikus és kézzelfogható) szolidaritás igénye más kérdés, és nagyon fontos. Ma a diákokban két véglet alakult ki: 1. A határon túl „nem magyarok” élnek, nem érdekelnek minket. 2. A határon túli terület a mienk és visszajár.

Lőrinc László egyetértett Závodszy Gézával abban, hogy a történeti Magyarország feltehetően jobb nemzetiségi és háborús politika esetén is szét-esik. A kor iránya a nemzetállamok kialakulása felé haladt. (Erre mutat Írország független nemzetállami törekvése, a Balkán vagy a Baltikum sorsa stb.) Vagyis a 19. század gondolkodóinak (például Kossuthnak a kiegyezést ellenző cikkeiben) könnyű volt felismerni, hogy a jövő ebbe az irányba mutat. De abban, hogy milyen határokkal esik szét, szerepet játszhatott a magyar nemzetiségi politika, erre példaként Scotus Viatort említette, aki 1907-ben mint a magyarok barátja jött, majd – a horvát obstrukciót, a Lex Apponyit, Vaida-Voevod kétszeri kidobását stb. követően – mint a nemzetiségiek barátja távozott, és nem elhanyagolható, hogy Trianonban az angol küldöttség szakértője lett.

Gyarmati György arról beszélt, hogy fontos tisztázni, mi dőlt el a Vix-jegyzék előtt és mi utána, ez perdöntő Magyarország határainak, a békeszerződés súlyának kérdésében. Rámutatott arra is, hogy Trianon tragédiája mögött egy nagy nemzettudattal rendelkező, ugyanakkor kis ország bonyolult történelmi problémái húzódnak meg. Bemutatott két, általa készített ábrát, melyek hipotézise szerint világosan mutatják, hogy az általunk művelt tudomány (legyen történelmi kutatás vagy történelemtanítás) a társadalom múltképét leginkább iskolás korban befolyásolja, azonban ekkor is jóval kisebb mértékben, mint a családi háttérből vagy máshonnan (televízióból, olvasmányokból, internetről) származó információk (százalékos arány):

Életkor	Tankönyvek/ tudomány	Családi szocializáció	Más „műfajok”
Iskola előtt (0–8 éves kor)	0	80	20
Iskolában (9–19 éves kor)	30	40	30
Iskola után (felnőttkor)	5	25	70

Ugyanez grafikonon és kördiagramon szemlélve még inkább látványossá válik:

Peragovics Ferenc minderre reagálva kifejtette, hogy nem a mai határokig terjed a nemzettudatunk, hiszen 900 éven keresztül mégiscsak a Kárpát-medence egésze tartozott a magyar állam fennhatósága alá. Ezért a magyar kultúra és történelem ápolása nem szűkülhet le a trianoni ország területére. Mint elmondta, ezzel épp visszaigazolnánk a szomszéd államok nacionalistáinak várakozásait.

Lőrinc László a Gyarmati György által felvázolt ábrát nagyon jónak találta, hangsúlyozta viszont, hogy a történelmi tudatot befolyásoló nagy (iskolától független) mező nem a családé, a nagyszülőké már, hanem a médiáé, és az iskola nem mondhatja, hogy erre nem reagál. Úgy látja, megbeszélésünk célja épp az, hogy ösztönzést adjon pályázatokhoz, alkotásokhoz, vizuális, korszerű hordozókon megjelenő ismeretterjesztéshez, amely képes felvenni a versenyt a szakmailag igénytelen álláspontokkal és azok kommunikációjával.

Hosszú Gyula arról beszélt, hogy fel kell idézni, élményszerűvé tenni a történelmi kutatás és a történelemtanítás folyamatában is azt, hogy mit érzett az az ember, aki máról holnapra egy másik állam lakója lett, kisebbségi sorsban.

Lőrinc László erre reagálva kifejtette, hogy az élményszerűvé tétel nagyon fontos, s érdemes azon is gondolkodni, hogyan érhetjük el ezt a hatást, elsősorban talán a fordított érveléssel: kezdjük ott, hogy milyen lehetett nemzetiségiként élni a dualista Magyarországon. Ehhez adottak a hasznosítható források, akárcsak az előző esetben.

Pihurik Judit arra mutatott rá, hogy Trianon igazságtalan volta vitathatatlan, ugyanakkor nem ért egyet Salamon Konráddal abban, ahogy mindezt a Tanácsköztársaság következményeként tárgyalja. A dualizmuskori magyar nemzetiségi politikát akkor is figyelembe kell venni, ha a korabeli Európa gyakorlata sem volt más. (Javasolta illusztrációnak a *Borsszem Jankó* egykori karikatúráit, hogyan ábrázolták a nemzetiségeket és a nemzetiségi kérdést.) Úgy vélte, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a nemzetiségi törekvéseket sem, elhibázott dolog csak magyar szemszögből vizsgálni a kérdést.

Komoly problémának látja, hogy sokszor a leghangosabb véleményformálók nem ismerik a történelmi Magyarország és az elcsatolt területek nemzetiségi összetételét, nem tudják, hogy például a Felvidék legnagyobb részén nem magyarok éltek, hogy Erdélyben román többség alakult ki, hogy a Délvidék kevert lakosságú. Az, hogy az elcsatolt területek lakosságának majdnem 70%-a nem magyar volt, akkor is tény, ha határ menti, tisztán magyarlakta területeket is elcsatoltak. Az igazi tragédia, hogy a kisebbségként megélt sérelmeket minden térségbeli nép hatalomra kerülve meg akarta torolni. Például a Délvidéken a magyarok és a szerbek (1941/1942-ben, illetve 1944/1945-ben) egyaránt ehhez az eszközhöz nyúltak. „*Felülkerekedve ugyanazt a hatalmi gyakorlatot követték,*

melyet kisebbségként elviselhetetlennek tartottak”, például a nyelvhasználat korlátozását, anyagi, jogi hátrányokat stb.

Baracs Nóra kiemelte, hogy a rendszerváltás időszakában milyen nagy kíváncsiság övezte Trianon témáját az iskolában. Értesült róla, hogy a szülőkkel együtt beszélgettek róla otthon a családok, a diákok önként kiselőadásokat tartottak, sokat vitáztak, érveltek. Véleménye szerint napjainkra megváltozott a helyzet, erősen polarizálódott a hozzáállás. Vannak a nagyon aktív, sokat tudó diákok, akik között sok a Nagy-Magyarország térképét vagy „Harcos” feliratú pólót viselő. Hozzáállásukat a „Nem, nem, soha” hangoztatása jellemzi, minden problémánk fő okának Trianont látják. A nagyon közömbösekből (főleg lányokból) álló csoport nem érti, miért foglalkozunk vele ennyit, az ő családjukat Trianon és következményei nem érintette, és senkit nem ismernek, aki közvetlenül szenvedett volna mindettől. Újabban megjelentek, megfogalmazódtak olyan vélemények is, hogy kerüljük ezt a témát, „ebből csak baj lehet”. Azok mondogatják ezt, akiknek elege lett az utcai tüntetőkből, a félelmet keltő árpádsávosokból, azt kívánják, zárjuk már le a múltnak ezeket a vitára okot adó részeit, hagyjuk őket békén ezzel. Ebben a légkörben nehezebb Trianonról szakmai alapon tanítani, mint tíz évvel ezelőtt volt.

Peragovics Ferenc szóba hozta mint történelemtanári feladatot a Trianonnal kapcsolatos „gyászmunka” elvégzését, amely alig-alig kezdődött meg. Közvetlenül Trianon után kellett volna elvégezni, de akkor az egész ország ideglenességre rendezkedett be. A sikertelen revizionizmus után a szőnyeg alá söpörték. Feldolgozása csak húsz éve kezdődhetett. Kicsit ezzel is, mint anynyi mindennel, meg vagyunk késve. Hosszú Gyuláék tiszteletre méltó munkát végeznek a Centropa program keretein belül, és úgy tudja, a családtörténetre vonatkozó tevékenységet ki akarják terjeszteni. Nagyon örülne e program sikerességének, személyes közreműködését is szívesen felajánlja. *„Az a gyanúm, hogy a politika elmúlt húsz-, vagy rövidebbre fogva, nyolc éves mélyrepülése nélkül kevesebb gondunk volna órákon a tévtanokkal, rossz mítoszokkal, Trianonpólokkal.”* A magyar politikai osztály alulteljesítése, az állam működésének egyre több területen tapasztalható zavarai nélkül nem jött volna létre ez a most kezelendő szituáció. A múlt korrekt, a szakma szabályai szerinti feldolgozása ilyen hektikus viszonyok között szinte lehetetlen. Salamon Konrádot már-már megsajnálta a magánya miatt.

Pihurik Judit szerint is a „gyászmunkát” el kell végezni – de nem úgy, hogy eltekintünk a tényektől. Nekünk kell megértetni, hogy ez a múlt része, amihez természetesen lehet érzelmi viszonyunk is, de történelemórán abban kell „segítenünk”, hogy a történetekkel kapcsolatos érzelmi következményeket enyhítsük, illetve történelmi dimenzióba állítsuk.

A Trianonnal kapcsolatos „mítoszokról” úgy vélte, hogy kellenek ilyen típusú megközelítések, ugyanakkor fontos, hogy azok ne tévhiteteket tápláljanak, ne azokból építsünk nemzeti identitást. *„Nem a mítoszokkal van baj, hanem azzal, ha valóságként kezelik őket.”* (Példaként említette, hogy a dákoromán kontinuitás elméletét kinevetők között sokan vannak, akik ugyanilyen alapos-sággal adnak hitelt a sumér vagy hun rokonság elméletének magyar oldalon. Vagy: az „Európa védőbástyája” megfogalmazás nemcsak a magyar történeti tudatot táplálja, így gondolkodnak magukról sokan a lengyelek, a szerbek vagy az albánok között is...)

„A történelemtanítás alapvető követelménye, hogy szakmai megmérettetéssel kialakított állásponttól eltérő nézeteket az képviselhet, aki a szakma szabályai szerint kutatva jutott más eredményre, és a tudományosság eszközeivel megvédte azokat.” Fontosnak tartotta, hogy a tanár se hitét, se politikai nézeteit ne hirdesse a szakórán, ne illúziókat tápláljon.

Lőrinc László Pihurik Judit szavaira reagálva arra mutatott rá, hogy a helyzet bonyolult, ugyanis nemcsak a tudatlanság áll a mítoszok mögött, hanem sokszor a legtájékozottabb diákokat ragadja el az ideológiai szenvedély, ahogy egyébként szakemberek sem mentesek a túlzásoktól, ezért az érzelmi, társadalom-lélektani háttér feltérképezése is fontos.

Pihurik Juditnak abban is igaza van – folytatta Lőrinc László –, hogy a Trianon előtti nemzetiségi viszonyok feltérképezése szintén megkerülhetetlen feladat. A 19. században kevert nemzetiségi viszonyok alakultak ki, Pestet sokszor német terv szerint, szlovák kőművesek építették magyar (görög, szerb stb.) lakóknak. Ugyanígy alakult például a később Szlovákiává lett terület kultúrája. Családtörténetekben szépen kirajzolódik ez az együttélés, ha egy csoport diák kedvet érez a megírására. Akkor válik világossá számukra, hogy itt nemzetiségi szempontból minden bonyolultan volt és van.

Bihari Péter a Trianon-traumán való túllépés szükségességéről beszélt. A történelmi Magyarország elmúlása olyan, mintha kedves halottunk lenne, de nem lehet egy halottal együtt élni, ez az attitűd óhatatlanul anakronisztikus történelemszemlélethez vezet.

Lőrinc László szerint viszont Trianon nemcsak a múlt, hanem a jelen része is. Az iskolai történelemtanításban meg nem kerülhető feladat, hogy a Nagy-Magyarországos pólót vagy egyéb, közismert jelképeket viselő diákokkal tudni kell elbeszélgetni. (Ahogy egyébként a Che Guevarás pólót viselővel is...) De nagyon vigyázni kell, hogy ne minősítő (lenéző, viccelődő) szóhasználatlal éljünk, mert sérti a diákokat, és csak erősíti a merev szembenállását. *„Inkább érdemes megkérdezni, mit tenne az illető az ide csatolandó nemzetiségi többséggel. Kitelepítené? Vonaton? Milyenen? Kik jönnének az üres házakba? Stb.”*

Zeidler Miklós röviden megjegyezte, hogy a háborúban vesztes országok eltérő stratégiákat választottak 1919/1920 után. Törökország például jelentős területi veszteségeire ellenállással, illetve a kemali reformokban mutatkozó modernizációval válaszolt.

Lőrinc László hozzátette, hogy a török ellenállás nyilván nem lehet irigylésre méltó példa, bár a diákok sokat emlegetik olvasmányaik alapján. A tanórán rá kell mutatni, hogy mindezt a folyamatot a görögök kitelepítése, elűzése és az örmény genocídium folyamata árnyékolta be. *„Azért jó, hogy ilyesmi a mi lelkünket nem nyomasztja.”*

Salamon Konrád válasza a felmerült észrevételekre: *„Nem állítottam, hogy a történelmi Magyarország határait meg lehetett volna őrizni, e nem létező megállapítást tehát felesleges volt cáfolni. Az viszont állítom, hogy valamivel jobb határokat el lehetett volna érni. Ennek egyik előfeltétele volt, hogy a Károlyi-kormány megszervezze azt a katonai erőt, amelyet a belgrádi megállapodás lehetővé tett a számára. Ezt a törekvését azonban megakadályozták a kommunisták és szélsőbaloldali szövetségesek.*

A Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének ún. honvédő harcaival kapcsolatban mindenekelőtt arra hívom fel a figyelmet, hogy a sikeres északi hadjárat annak bizonyítéka, hogy nem állt velünk szemben eleve legyőzhetetlen katonai erő. Ezt a katonai ellenállást viszont 1918 végén és 1919 elején kellett volna kifejtetni, de ezt akkor a kommunisták megakadályozták. 1919 nyarán viszont már késő volt. Másrészt a történetekkel kapcsolatban nem beszélhetünk honvédelemről, mert a Tanácsköztársaság vezetői nem az ország területének, hanem a proletárdiktatúrának a védelmére szervezték meg és küldték támadásra a hadsereget. Kun Béla ugyanis 1919. április 30-án – a Prágába, Bukarestbe és Belgrádba küldött békeajánlatában – elismerte ezen kormányok **minden területi igényét**. Belgrád és Prága azonban nem is válaszolt, a Tiszáig előrenyomult románok viszont hatalmas arányú jóvátételhez kötötték a fegyvernyugvást. A magukat a reményeik szerint rövidesen bekövetkező világforradalom egyik előretolt bástyájának hívő, budapesti kommunista vezetők tehát kénytelenek voltak a proletárhatalom védelmében vállalni a fegyveres harcot. A sikeres hadjárat során azonban a hadsereg egyre inkább nemzetivé vált, ezért Kun Béla így indokolta a júniusi visszavonulás melletti döntésüket: *»A hadseregben felütötte fejét a nemzetiszín mozgalom... Az volt az elgondolásom, hogy egy Breszt-Litovszk-szerű békét kell elérnünk. Ez alatt rendbe hozzuk belügyeinket, elintézzük nagyjából az ellenforradalmat, és különösen rendbe hozzuk a hadsereget.«* A nemzeti gondolat jelenlétét bizonyítja a visszavonulás elrendelése miatt lemondott Stromfeld Aurél utolsó hadparancsa is: *»Bajtársi kötelességemnek tartom azon hadsereget, amely az általam tervezett hadműveleteket a magyar rög felszabadítására oly dicsőségesen oldotta meg, a mostani súlyos*

és válságos lépésen átsegítsem...» (A vastag betűs részt a kommunista korszak könyveiből kihagyták.)

Annak jelentőségével kapcsolatban pedig, hogy a magyar kormányok 1914 előtti nemzetiségi politikája milyen szerepet játszott az ország felbomlásában, csak annyit mondhatunk, hogy a világháború végére – a győztes nagyhatalmak biztatására és támogatásával – oly mértékben megerősödött a hazai nemzetiségek elválást szorgalmazó csoportjainak a helyzete, hogy győzelmüket egy korábbi, példás nemzetiségi politikára való hivatkozás sem tudta volna megakadályozni.”

Képletek egy megoldhatatlan egyenlethez

Lőrinc László beszélgetése Zeidler Miklóssal a trianoni békekötéshez vezető útról. Az interjú szövegét gondozta: dr. Fazekas Csaba.

– *Milyen okai voltak a trianoni békekötésnek?*

– Egyfelől aktuális hazai és nemzetközi tényezők eredményezték, másrészt azonban hosszabb távú történelmi folyamatok, elsősorban a 19. századi nemzeti ébredések vezettek az aláírásához. Magyarországot is valamikor a 18–19. század fordulóján érte ez az ébredés, majd a reformkorban a literátus értelmiség az egész országban elterjesztette a magyar nemzeteszmet. Ugyanez a folyamat érvényesült a többi magyarországi nemzetiség esetében is: legelőször, lényegében a magyarsággal egyidejűleg a németek esetében, kicsit később a szlovákok, a románok és a szerbek, de a 19. század végén, a 20. század elején a ruszinok körében is.

A magyarországi nemzetiségek mindegyike végighaladt a nemzeti ébredés folyamatán. A magyaroknak 1848/49-ben sikerült az önálló, a Habsburg-koronától többé-kevésbé független államiság létrehozása, s a nemzetiségek is hasonlóra törekedtek, legalábbis hosszabb távon. A 19. század második felében, a dualista monarchia viszonyai között erre esély alig kínálkozott, hiszen az osztrák és magyar politikai elit megállapodása, együttműködése arra bizonyosan elég volt, hogy ezeket a nemzeti függetlenségi törekvéseket féken tartásák. De a nemzeti gondolat tovább erősödött a szlovákok, románok, szerbek, ruszinok körében egyaránt.

Az 1868. évi magyarországi nemzetiségi törvény a maga idejében példamutató, európai mércével mérve is tiszteletre méltó, liberális törvény volt, amely ugyan a nemzetiségi kollektívumokat (nemzeteket) nem ismerte el, de az egyes nemzetiségekhez tartozó személyek politikai jogait biztosította. A magyar törvényhozás ekkor a kor színvonalán állott, kifogás utólag sem merülhet fel tevékeny-